

ES TIKAI SKATOS, NEPIESKAROS

Spēlēt šaha partiju ar Regīnu Ezeru un godīgā cīņā zaudēt, lai vai kā, ir gods un turēšanās kvalitātes zonā

Teksts **Undīne Adamaite**

Izrāde *Zemdegas* Dailes teātrī no-teikti ir uzmanības vērti. Inteliģenta. Vizuāli intriģējoša. Cilvēcīga. Noslēpumaina. Ar šarmantiem un ekstravagantiem, vairāk vai mazāk apjomīgiem un niansētiem aktierdarbiem. Nav vārdam vietas. Vai jūs patiesībā esat redzējuši kādu neizdevušos Dmitrija Petrenko izrādi, kuras apmeklējumu būtu ļoti nožēlojuši? Ne velti Liepājas teātris viņu jaunajā sezonā ir uzaicinājis būt par štata režisoru, un kurš gan par to šaubās, ka tas ir ļoti apsveicams lēmums. Režisora cilvēcība, smalkjūtība, humānais nehistēriskais skats uz vēstures konfliktiem un katru individu atsevišķi Dmitriju Petrenko ar viņa izlīdzinošo, bet ne vienkāršojošo vidutāja skatu ir padarījis par ļoti, ļoti vajadzīgu balsi.

Aizkustina, ka Dmitrijs Petrenko ir iestudējis Latvijas Kultūras kanonā iekļauto Regīnas Ezeras prozas darbu *Zemdegas*. No laika, kad pats vēl nebija dzimis. Un tomēr kaut kā būtiska izrādē trūkst. Tā, šķiet, sanākusi nedaudz par inteliģentu, stilīgu, abstraktu. Vietumis – varbūt par liegu un elēģisku. Ir dziļums, bet nav to dziļi, kādās bez bremsēm kopā ar savu lasītāju laižas pati Regīna Ezera.

ZEMDEGU KONSPEKTS

Ļoti reti lietoju šo vārdu, tomēr jāsaka, ka Regīna Ezera raksta ģeniāli. Viņas valoda, izlokot latviešu mēli neskaitāmās variācijās un niansēs, lejas baudīgā, visu uzmanību nolaupošā straumē, kur nav vietas nekādam radošam dialogam. Regīnas Ezeras rakstīšana ir aprīnojama un neatkārtojama solo balss. Tāpēc ķerties klāt viņas darbiem ir mazdrusciņ pašnāvnieciski. Visu cieņu Dmitrijam Petrenko un dramaturģei Justīnei Kļavai, kuri to tomēr ir uzdrošinājušies darīt.

Regīnas Ezeras romāns *Zemdegas* (1977) ir iekļauts Latvijas kultūras kanonā kā «reizē spilgts sava laikmeta dokumentējums, reizē pārlaicīgu tēmu un raksturu ietērpums krāšņā un vietumis īpatni sirreālā naratīvā». Vai pēc izrādes rodas priekšstats, kāpēc šis darbs ir tik augstu novērtēts? Manuprāt, nē.

Regīna Ezera *Zemdegas* sāk ar ainu, kurā mirst. Reāli, fizioloģiski. Nezinot, kā tas būs, viņa ir aprakstījusi sirds apstāšanos tā, ka cilvēkiem ar jūtīgiem nerviem un joņojošu iztēli labāk to nelasīt. Arī visi turpmāk aiz arkas virmojošā tukšumā satiktie paziņas un kaimiņi, par kuriem rakstniece turpmāk *Zemdegās* raksta, jau ir miruši. Savukārt beigās rakstniece izspēlē sarkasma un pašironijas pilnas ainas par rakstnieka vietu literatūrā, radišanas grūtībām, attiecībām ar kritiķiem un literārā darba prototipiem utt. Justīne Kļava un Dmitrijs Petrenko ir izvēlējušies pilnībā atteikties no šīs sirreāli fantasmagoriskās zonas un nav nekā mēģinājuši to attiecināt uz sevi vai kā citādi interpretēt. Manuprāt, tas ir lielākais kļūšanas akmens, jo šobrīd *Zemdegas* skatuvei ir pārtulkotas pamatā situatīvi un sižetiski, liedzot līdzdzīvot Ezeras apziņas un zemapziņas virāžu reibinošajiem likumiem. Izņēmums ir Indras Briķes Melānijas un Jura Bartkeviča kuņģa slimnieka Hugo skaistā saspēle, kur aiz katra vārda, vēl –

Starp Imanta Strada skolas direktoru Askoldu un Kristīnes Nevarauskas Ritmu nepārprotams ir mūžīgais sievietes un vīrieša pievilkšanās stāsts, tomēr nedaudz pietrūkst skaidrāk iezīmēta konteksta, ko padomju laikos tik mazā miestīņā kā Mūrgale nozīmēja aiziet kopā ar svešu sievu uz šikāko ciema kafejnīcu. Foto - Mārcis Baltskars

BAIL PADOMĀT, KĀ ŠĪ SIEVIETE RAUD, KAD IZNĀK NO SAVA KOREKTUMA CIETUMA

vairāk – klusuma pauzes patiešām slēpjas šīs Ezeras minētās «šekspīriskās kaislības», kuras rakstniece mudināja nebūt tik augstprātīgiem un meklēt arī mazā provinces vietīnā, kāda ir Mūrgale, – mazā melnā punktīnā kartē, kur upīte vasarā vardēm līdz padusēm. Lūst likteņi. Laiks apstājas. Vibrē gaiss. No dzīves trausluma

un liktenīguma, un vientulības. Ko viens otram pateiks. Nepateiks... Briķe – Bartkevičs vispārliciecināšā arī piepilda scenogrāfijā gluži kā «izeja» nemainīgi mirgojošā uzraksta «otrā iespēja» jēgu, kas vairākumā gadījumu šķiet pārāk burtisks un uzņēmīgs.

«MELODIJA» UN KĻOŠENES

Dailes teātra iestudējumam *Zemdegas* ir suģestējošas vizuālās aprises, ko radījušas jaunākās paaudzes mākslinieces – scenogrāfe Marija Ulmane, kostīmu māksliniece Baiba Litiņa, video māksliniece Paulīne Kalniņa un gaismu mākslinieks Edijs Feldmanis. Neraugoties uz to, ka izrāde notiek Dailes teātra Lielajā zālē (tagad gan norobežotā un telpiski samazinātā), uz skatuves ir radīta it kā vēl viena skatuvieta, kas nodrošina kamerzāles atmosfēru. It kā pa atslēgas caurumu (medību bises tēmekli? Arku uz Ezeras aizdzīves «parka tukšnesīgo tukšumu»?) vērojam mūrgaliešu kaislības un ciešanas, sākot no pirmās cigaretes un nevainīgas bučas – brīnišķīgi bikli vientuļi viens otram pieķērušies Anetes Krasovskas un Toma Veiļičko pusaudži Lelde un Aigars – līdz toksiskajām, bet tomēr sava veida mīlestības pilnajām īstenām pieaugušo spazmām trijstūrī – Mārtiņa Upenieka mačo brīvsoļi planējošā Pētera, Katrīnas Grīgas Veldzes, kura daudz neprāto par savu pašlepnumu, un Lilitas Ozoliņas Pētera «muterīti» Mariannu, kura varbūt kādam var likties patraka, toties Pēteris uz savām brīvajām krūtīm uztevē nevienu citu, kā vien viņas vārdu!

Vides maiņa atjautīgi ir atrisināta, «atslēgas caurumā» projicējot, piemēram, *Melodijas* plati, kotlešu bļodu izteiktā padomju dizaina traukā vai aļņa siluetu. Baibas Litiņas kostīmi šķiet tapuši, rūpīgi izstudējot, piemēram, Asnates Smelteres atmiņu albumu par *Rīgas Modes* laikiem. Precīza 70. gadu modes vēstures lappuses stilizācija. Pižiki, minisvārki, garie zābaki, bitlenes. Īpaši precīzi ar savu rūtaino kļošeņu bikškostīmu izdevies saauģt Ērikas

Eglījas-Grāveles skolotājai Aurorai, kuras stūrainajā nervozī mierīgajā paštaisnumā aktrise paslēpusies līdz nepazīšanai, kļūstot nedaudz par krāšņu, ar pārējo ansambli ne pārāk saskaņotu solo numuru. Bet, protams, šis groteskais kariķējums – vīra nemīlētā pusmūža sieviete aiz savām mūžīgajām burtnīcu kaudzēm – ir ļoti precīzs, skumjš un, var teikt, ezerisks. Bail domāt, kā šī sieviete raud, kad iznāk no sava korektuma cietuma.

Centrālo mīlas trijstūri veido Kristīnes Nevarauskas pārdevēja Rasma, Daiņa Gai-deļa vīrs Vilis un nelegālais pielūdzējs – Imanta Strada skolas direktors Askolds. Ir bauda piedzīvot uz skatuves mijiedarbojamies vīrieša un sievietes enerģiju, tomēr mazliet Rasma un Askolda varoņa apjomu samazina izrādes autoru jaunības dēļ svītrotā, bet Ezera tik būtiskā padomju laika hierarhijas konteksts – ko nozīmē būt direktoram, ko – ciema pārdevējam, ko – braukt ar volgu vai moskviču, ko nozīmē, ja mamma ir agronome, un kāpēc tā galu galā ir jājūsmo un jāatdod pēdējie iekrājumi par kaut kādu sarkanu zīda lupatu, kuras nosaukumu pat grūti izrunāt – peņķārs. Kristīnes Nevarauskas Ritma, glīti sapucēta sievišķīgā blūzē un svārkos, it ne-maz nešķiet tā sieviete, kas guļ žurnāla *Veselība* ieteiktajā flaneļa naktskrekļā un mokās mazvērtības kompleksos.

Vismazāk telpas dramaturģiski diemžēl ir atstāts Arta Robežnieka veterinārārstam Voicehovskim, kurš Ezeras darbā, gluži otrādi, iespējams, ir pats dziļānkais varonis. Izņēmums ir dialogs ar jauniņo praktikanti Milēnas Miškēvičas Džemmu briesmīgajā naktī ar uzpūtuos aitu un pārsteidzīgo dunci saimnieces rokā, kad jaunā speciāliste viņas pilnīgi visā.

Komponists Jānis Šipkēvics kopā ar dzejnieku Martu Pujātu radījis mūziku no sērijas «pilnīgi viens», jo par ko gan citu *Zemdegās* runā Regīna Ezera, ja ne par to, ka paspert soli uz otro iespēju, pat ja tā tev mirgo degungalā, ir ļoti grūti. Visbiežāk – neiespējami. «Es tikai skatos – nepieskaros...» ■